राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ लाई संशोधन गर्न बनेको विधेयक

प्रस्तावना : राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ लाई संशोधन गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ८३ बमोजिम व्यवस्थापिका-संसद्को हैसियतमा संविधानसभाले यो ऐन बनाएको छ।

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ** : (१) यस ऐनको नाम "राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण (पाँचौं संशोधन) ऐन, २०७१" रहेको छ।

(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ।

२. **राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ को दफा २ मा संशोधन** : राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ (यसपछि "मूल ऐन" भनिएको) को दफा २ को,-

(१) खण्ड (ङ२) पछि देहायका खण्ड (ङ३) र (ङ४) थपिएका छन् :-

"(ङ३) "संरक्षित क्षेत्र" भन्नाले राष्ट्रिय निकुञ्ज, आरक्ष, संरक्षण क्षेत्र र मध्यवर्ती क्षेत्र सम्झनु पर्छ।

(ङ४) "जैविक मार्ग" भन्नाले वन्यजन्तुहरु एक बासस्थानबाट अर्को बासस्थानमा आवत जावत गर्ने बाटो सम्झनु पर्छ।"

(२) खण्ड (च) पछि देहायका खण्ड (च१) र (च२) थपिएका छन् :-

"(च१) "नमूना" भन्नाले संरक्षित क्षेत्रमा सङ्कलन गरेको वन्यजन्तु वा वन पैदावार वा त्यसको कुनै भाग वा अंश सम्झनु पर्छ र सो शव्दले संरक्षित क्षेत्र बाहिरका वन्यजन्तु बासस्थानमा सङ्कलन गरेको वन्यजन्तु वा त्यसको कुनै भाग वा अंश समेतलाई जनाउँछ।

(च२) "चिडियाखाना" भन्नाले संरक्षण शिक्षा, मनोरञ्जन, प्रजनन्, वंशाणु श्रोतको संरक्षण, अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्ने उद्देश्यले जीवजन्तुहरु परस्थानमा प्रदर्शनीमा राखी व्यवस्थापन गरिएको स्थान वा अन्तरराष्ट्रिय प्रचलन अनुसार स्थापना गरिने प्राणी उद्यान (जुलोजिकल गार्डेन) लाई समेत जनाउँनेछ।"

(३) खण्ड (झ) मा रहेका "सम्झनु पर्छ।" भन्ने शव्दहरुको सट्टा "सम्झनु पर्छ र सो शव्दले वन्यजन्तुको शरीरको कुनै पदार्थ वा त्यस्तो पदार्थको सम्मिश्रणबाट तयार भएको कुनै वस्तु समेतलाई जनाउँछ।" भन्ने शव्दहरु राखिएका छन्।

(४) खण्ड (ञ१) पछि देहायको खण्ड (ञ२) थपिएको छ :-

"(ञ२) "स्थानीय जनता" भन्नाले संरक्षित क्षेत्रमा स्थायी बसोबास भएका बासिन्दालाई सम्झनु पर्छ।"

३. **मुल ऐनको दफा ३ मा संशोधन** : मूल ऐनको दफा ३ को उपदफा (१) पछि देहायको उपदफा (१क) थपिएको छ :-

"(१क) उपदफा (१) बमोजिम घोषणा गरिएको राष्ट्रिय निकुञ्ज, आरक्ष वा संरक्षण क्षेत्रको संरक्षण तथा व्यवस्थापन राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागबाट स्वीकृत व्यवस्थापन योजना अनुसार गर्नु पर्नेछ।"

४. **मुल ऐनको दफा ३ख. मा संशोधन** : मूल ऐनको दफा ३ख. मा रहेका "व्यवस्थापन तथा संरक्षण सम्बन्धी कार्य" भन्ने शव्दहरु पछि "तोकिए बमोजिम" भन्ने शव्दहरु थपिएका छन्।

५. **मूल ऐनमा दफा ३ख१. थप** : मूल ऐनको दफा ३ख. पछि देहायको दफा ३ख१. थपिएको छ :

"३ख१. **सुरक्षा व्यवस्था** : संरक्षित क्षेत्रको सुरक्षाको लागि नेपाल सरकारले आवश्यक व्यवस्था मिलाउनेछ।"

६. **मुल ऐनमा दफा ३घ.थप** : मूल ऐनको दफा ३ग. पछि देहायको दफा ३घ. थपिएको छ :-

"३घ. **राहत दिइने** : राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा आरक्ष भन्दा बाहिर वन्यजन्तुको आक्रमणमा परी धनजनको क्षति भएमा त्यस्तो क्षति बापत तोकिए बमोजिम राहत दिइनेछ।"

७. **मूल ऐनको दफा ५ मा संशोधन** : मूल ऐनको दफा ५ को,-

(१) खण्ड (क) को अन्त्यमा रहेका "शिकार गर्न," भन्ने शब्दहरूको सट्टा "शिकार गर्न वा आखेटोपहार ओसारपसार गर्न" भन्ने शब्दहरू राखिएका छन्।

(२) खण्ड (ङ) को अन्त्यमा रहेका "हानि नोक्सानी पुऱ्याउन," भन्ने शब्दहरूको सट्टा "हानि नोक्सानी पुऱ्याउन वा वन पैदावार ओसारपसार गर्न," भन्ने शब्दहरू राखिएका छन्।

८. **मूल ऐनमा दफा ६क. थप** : मूल ऐनको दफा ६ पछि देहायको दफा ६क. थपिएको छ :-

"६क. **मर्मत सम्भार गर्न सक्ने** : कुनै व्यक्ति वा निकायले वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयको सहमति लिई संरक्षित क्षेत्र भित्र रहेका धार्मिक, ऐतिहासिक, सांस्कृतिक वा पुरातात्विक स्थलहरुको आधारभूत संरचनामा परिर्वतन नहुने गरी मर्मत सम्भारको कार्य गर्न सक्नेछ।"

९. **मूल ऐनमा दफा १५क. ,१५ख., १५ग., १५घ. र १५ङ, थप** : मूल ऐनको दफा १५ पछि देहायको दफा १५क., १५ख., १५ग., १५घ. र १५ङ. थपिएका छन् :-

"१५क. **वन्यजन्तुको अध्ययन अनुसन्धान, प्रजनन तथा पालन गर्न सक्ने** : (१) वन्यजन्तुको संरक्षण, प्रवर्द्धन र दिगो उपयोगमा सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले वन्यजन्तुको अध्ययन, अनुसन्धान वा व्यावसायिक रुपमा प्रजनन तथा पालन गर्न चाहने व्यक्ति वा संस्थाले तोकिए बमोजिम अनुमति लिनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम वन्यजन्तुको प्रजनन् तथा पालनको लागि आवश्यक पर्ने बिउ प्राणी (सिड एनिमल) तोकिए बमोजिम उपलव्ध गराउन सकिनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम अनुमति प्राप्त गरी व्यावसायिक रुपमा उत्पादन गरिएका वन्यजन्तु वा तीनका अङ्ग वा अङ्गबाट तयार गरिएको वस्तु तोकिए बमोजिम उपयोग, विक्री, वितरण वा निकासी गर्न सकिनेछ।

(४) उपदफा (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि तोकिए बमोजिमका वन्यजन्तुलाई तोकिए बमोजिमको अवस्थामा नेपाल भित्र एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा ओसारपसार गर्न वा कुनै मुलुकबाट निकासी गर्न वा कुनै मुलुकमा पैठारी गर्न पाइने छैन।

१५ख. **अनुसन्धान वा शैक्षिक प्रदर्शनीको लागि वन्यजन्तु प्रदान गर्न सकिने** : (१) वन्यजन्तुको वैज्ञानिक अध्ययन, अनुसन्धान वा शैक्षिक प्रदर्शन गर्ने ख्यातिप्राप्त स्वदेशी वा विदेशी संघ, संस्थाले अध्ययन, अनुसन्धान वा शैक्षिक प्रदर्शनीको प्रयोजनको लागि कुनै वन्यजन्तु माग गरी नेपालको संरक्षित क्षेत्र तथा वन्यजन्तुको संरक्षण, सम्वर्द्धन र विकासको लागि सहयोग पुऱ्याउने लिखित प्रतिवद्धता सहित निवेदन पेश गरेमा नेपाल सरकारले त्यस्तो कार्यको लागि उक्त संस्थालाई वन्यजन्तु प्रदान गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम वन्यजन्तु प्रदान गर्दा लाग्ने दस्तुर, पालन गर्नु पर्ने शर्त तथा अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

१५ग. **चिडियाखाना, वन्यजन्तु उद्धार केन्द्र तथा वन्यजन्तु अस्पताल स्थापना गर्न सकिने :** (१) कुनै सङ्गठित संस्था वा निकायले संरक्षण शिक्षा, मनोरञ्जन, प्रजनन्, वंशाणु श्रोत संरक्षण तथा अध्ययन, अनुसन्धान गर्ने प्रयोजनका लागि तोकिए बमोजिम इजाजतपत्र प्राप्त गरी चिडियाखाना सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।

(२) कुनै पनि व्यक्ति वा संस्थाले टुहुरा, असहाय, समस्याग्रस्त र उद्धार गरिएका वन्यजन्तुहरुको संरक्षण र व्यवस्थापनको लागि वन्यजन्तु उद्धार केन्द्र र वन्यजन्तु अस्पताल स्थापना गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) र (२) बमोजिम चिडियाखाना, वन्यजन्तु उद्धार केन्द्र तथा वन्यजन्तु अस्पताल स्थापना र सञ्चालन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१५घ. **जैविक मार्गको संरक्षण र सम्वर्द्धन** : (१) नेपाल सरकारले आवश्यक देखेमा संरक्षित क्षेत्र भन्दा बाहिरको कुनै क्षेत्रलाई जैविक मार्ग घोषणा गरी सोको संरक्षण र सम्वर्द्धनको व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

(२) जैविक मार्गको संरक्षण र सम्वर्द्धन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१५ङ. **विदेशी मुलुकलाई वन्यजन्तु उपलव्ध गराउन सकिने** : कुनै पनि विदेशी मुलुकको सरकारले तोकिएको शर्तको अधीनमा रही नेपालमा रहेको वन्यजन्तु माग गरेमा नेपाल सरकारले संरक्षण र व्यवस्थापनका दृष्टिकोणले उपयुक्त ठानेमा तोकिए बमोजिमको प्रकृया पुरा गरी त्यस्ता वन्यजन्तु उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।"

१०. **मूल ऐनमा दफा २०क थप** : मूल ऐनको दफा २० पछि देहायको दफा २०क. थपिएको छ :-

"२०क. **आखेटोपहार नष्ट गर्न वा प्रयोग गर्न दिन सकिने** : प्राकृतिक वा अन्य कारणबाट मृत्यु भएका वन्यजन्तुबाट सङ्कलन गरिएको वा प्रचलित कानून बमोजिम जफत गरिएको आखेटोपहार नेपाल सरकारले तोकिए बमोजिम नष्ट गर्न वा शैक्षिक वा अनुसन्धान संस्थालाई शैक्षिक वा अनुसन्धान प्रयोजनको लागि प्रयोग गर्न दिन सक्नेछ ।"

११. **मूल ऐनको दफा २४ मा संशोधन** : मूल ऐनको दफा २४ को उपदफा (१) को अन्त्यमा रहेको "उक्त गिरफ्तार गरिएको व्यक्तिलाई बाटोको म्याद बाहेक चौबीस घण्टाभित्र कानूनी कारवाहीको निमित्त मुद्दा हेर्ने अधिकारी समक्ष उपस्थित गराउनु पर्छ ।" भन्ने वाक्य हटाइएको छ ।

१२. **मूल ऐनमा दफा २४क. थप** : मूल ऐनको दफा २४ पछि देहायको दफा २४क. थपिएको छ :-

"२४क. म्याद थप सम्बन्धी व्यवस्था : (१) यस ऐन बमोजिम गिरफ्तार गरिएको व्यक्तिलाई बाटोको म्याद बाहेक चौबीस घण्टाभित्र कानूनी कारवाहीको निमित्त मुद्दा हेर्ने अधिकारी समक्ष उपस्थित गराउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गिरफ्तार गरिएको व्यक्तिको सम्बन्धमा चौबीस घण्टाभित्र तहकिकात पूरा नहुने भई निजलाई थुनामा राखी तहकिकात जारी राख्नु पर्ने देखिएमा तहकिकात गर्ने कर्मचारीले निजलाई मुद्दा हेर्ने अधिकारी समक्ष उपस्थित गराई सो मुद्दा हेर्ने अधिकारीको अनुमति लिएर मात्र थुनामा राख्नु पर्नेछ । सो बमोजिम अनुमति माग्दा थुनामा परेको व्यक्ति उपरको अभियोग, त्यसको आधार, निजलाई थुनामै राखी तहकिकात गर्नु पर्ने कारण र निजको बयान कागज भै सकेको भए बयान कागजको व्यहोरा स्पष्ट रुपमा उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम थुनामा राख्ने अनुमति मागेमा मुद्दा हेर्ने अधिकारीले सम्बन्धित कागजातहरु हेरी तहकिकात सन्तोषजनक रुपमा भए वा नभएको विचार गरी सन्तोषजनक रुपमा

तहकिकात भैरहेको देखिएमा एकैपटक वा पटक पटक गरी बढीमा पैंतालीस दिनसम्म थुनामा राख्ने अनुमति दिन सक्नेछ ।”

१३. **मूल ऐनको दफा २६ मा संसोधन** : मूल ऐनको दफा २६ को,-

(१) उपदफा (१) मा रहेका,-

(१) “खरिद गर्ने वा बिक्री गर्ने” भन्ने शब्दहरूको सट्टा “खरिद गर्ने, बिक्रि गर्ने वा ओसारपसार गर्ने” भन्ने शब्दहरू राखिएका छन् ।

(२) “पचास हजार रुपैयाँ देखि एक लाख रुपैयाँसम्म” भन्ने शब्दहरुको सट्टा “पाँच लाख रुपैयाँ देखि दश लाख रुपैयाँसम्म” भन्ने शब्दहरु राखिएका छन् ।

(२) उपदफा (२) मा रहेका “चालीस हजार रुपैयाँ देखि पचहत्तर हजार रुपैयाँसम्म” भन्ने शब्दहरूको सट्टा “एक लाख रुपैयाँ देखि पाँच लाख रुपैयाँसम्म” भन्ने शब्दहरु राखिएका छन् ।

(३) उपदफा (३) मा रहेका “एक हजार रुपैयाँ देखि दश हजार रुपैयाँसम्म” भन्ने शब्दहरूको सट्टा “दश हजार रुपैयाँ देखि पचास हजार रुपैयाँसम्म” भन्ने शब्दहरु राखिएका छन् ।

(४) उपदफा (४) मा रहेका “पाँच सय रुपैयाँ देखि दश हजार रुपैयाँसम्म” भन्ने शब्दहरूको सट्टा “एक हजार रुपैयाँ देखि पच्चीस हजार रुपैयाँसम्म” भन्ने शब्दहरु राखिएका छन् ।

(५) उपदफा (५) मा रहेका “दुईसय रुपैयाँ देखि दश हजार रुपैयाँसम्म” भन्ने शब्दहरूको सट्टा “पाँच सय रुपैयाँ देखि बीस हजार रुपैयाँसम्म” भन्ने शब्दहरु राखिएका छन् ।

(६) उपदफा (५) पछि देहायका उपदफा (५क), (५ख), (५ग) र (५घ), थपिएका छन् :-

“(५क) दफा ५ को खण्ड (ख) अन्तर्गतको कसुर गर्नेलाई बीस हजार रुपैयाँ देखि पचास हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा दुई वर्षसम्म कैद वा दुवै सजाय हुनेछ । त्यस्तो कसुर गर्दा वन पैदावार हटाएको वा नोक्सानी गरेको भए सो बापत हुने सजाय समेत हुनेछ ।

(५ख) दफा ५ को खण्ड (ङ), (च) वा (छ) अन्तर्गतको कसुर गर्नेलाई देहाय बमोजिम सजाय हुनेछ :-

(क) एक हजार रुपैयाँसम्मको विगो भए विगो बमोजिम जरिवाना,

(ख) एक हजार रुपैयाँ देखि दश हजार रुपैयाँसम्मको विगो भए विगो बमोजिम जरिवाना वा छ महिनासम्म कैद वा दुवै,

(ग) दश हजार रुपैयाँ भन्दा बढीको विगो भए विगोको दोव्बर जरिवाना वा दुई वर्षसम्म कैद वा दुवै ।

(५ग) कसैले यस ऐन अन्तर्गत इजाजत प्राप्त नगरी वन्यजन्तु पालन वा प्रजनन गरे गराएमा वा चिडियाखाना सञ्चालन गरेमा छ महिनासम्म कैद वा पचास हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा दुवै सजाय हुनेछ ।

(५घ) कसैले यस ऐन अनुसार कसूर हुने कुनै अपराधको उद्योग गरेमा त्यस्तो उद्योग गर्नेलाई संरक्षित वन्यजन्तु सम्बन्धी अपराधको उद्योग भए कसूरदारलाई भए सरह र अन्य वन्यजन्तु सम्बन्धी अपराधको उद्योग भए कसूरदारलाई हुने सजायको आधा सजाय हुनेछ ।”

१४. **मुल ऐनमा दफा ३३क. थप** : मूल ऐनको दफा ३३ पछि देहायको दफा ३३क. थपिएको छ :-

“३३क. **कार्यविधि तथा निर्देशिका बनाउन सक्ने** : यो ऐन तथा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमावलीको कार्यान्वयन गर्न नेपाल सरकारले आवश्यक कार्यविधि तथा निर्देशिका बनाई लागू गर्न सक्नेछ ।”

१५.	**<u>रुपान्तर</u>** : मूल ऐनको ठाउँ ठाउँमा रहेका “राष्ट्रिय निकुञ्ज, आरक्ष, संरक्षण क्षेत्र वा मध्यवर्ती क्षेत्र” भन्ने शब्दहरुको सट्टा “संरक्षित क्षेत्र” भन्ने शब्दहरु र “स्थानीय बासिन्दा” भन्ने शव्दहरुको सट्टा “स्थानीय जनता” भन्ने शव्दहरु राखी रुपान्तर गरिएको छ ।